

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

ВИПУСК 33

Рівне – 2021

УДК 94(477) + 94 (100)
А 43

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : Зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 33. Рівне: РДГУ, 2021. 256 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан – кандидат історичних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Редакційна рада:

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії, професор
(м. Жешув, Республіка Польща)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м. Чернівці)

Члени редколегії:

Галуха Любов – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м. Остріг)

Майзнер Роберт – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м. Ченстохова,
Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор
(м. Жешув, Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м. Київ)

Швецова-Водка Галина – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

*Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету,
протокол № 10 від 25 листопада 2021 р.*

**Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №15857-4329Р**

ISSN 2519-1942

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31,
Факультет історії, політології та міжнародних відносин РДГУ,
isf_rdgu@ukr.net
<http://fipmv.rv.ua/>

8. Lozinskiy S. Istoriya papstva. Moskva: Politizdat, 1986. 382 s. URL: <http://historic.ru/books.shtml>.
9. Norvich Dzh. Istoriya Vizantii / per. s. angl. N. M. Zablotskogo. Moskva : AST, 2010. 542 s. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=63397
10. Omelchuk V. Symfoniya vlad u polityko-pravoviy modeli Vizantiyskoyi imperiyi. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2013. Vyp. 3. S. 14–19.
11. Ransimen S. Vostochnaya skhizma. Vizantiyskaya teokratiya. Moskva : Nauka, 1998. 239 s.
12. Rozkkov V. Ocherki po istorii Rimsko-katolicheskoy tserkvi. Moskva : Kolokol, 1994. 305 s.
13. Skabalanovich N. Razdeleniye tserkvey pri patriarkhe Mikhaile Kerullarii. 1884. URL: http://www.odinblago.ru/razdelenie_cerkvei.
14. Skal'fi R. Kratkaya istoriya Katolicheskoy tserkvi. Moskva : Milan-Moskva, 1998. 208 s.
15. Solodovnikov V. Istoriya Tserkvi. Pskov : Dukhovnaya akademiya Sodruzhestva yevangeliskikh khristian Rossii, 2011. 233 s.
16. Uspenskiy F. Istoriya Vizantiyskoy imperii. Tom 3. Period Makedonskoy dinastii (867–1057 gg.). Moskva : AST, 2014. 797 s. URL: <http://loveread.ec>.

УДК: 271/4

ФЕНОМЕН «ПОЛЮВАННЯ НА ВІДЬОМ» ТА ЙОГО ВИЯВИ У СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЄВРОПІ

Тетяна Печоха

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33027, Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: tetanapikaluk68@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8850-4791>

Олена Ворон

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33027, Рівне, вул. Пластова, 31

E-mail: olenavoron1@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5418-5296>

У статті досліджується проблема інтерпретації такого історичного явища як «полювання на відьом»; висвітлено визначальні тенденції поширення полювань на відьом у Західній Європі часів Середньовіччя; розкрито реакцію середньовічного суспільства на переслідування за чаклунства.

Ключові слова: «полювання на відьом», переслідування за чаклунство, Католицька церква, релігійне інакодумство.

O. Voron, T. Pechoha. THE PHENOMENON OF THE «WITCHHUNTING» AND ITS MANIFESTATIONS IN MEDIEVAL EUROPE

The article examines the problem of interpretation of such a historical phenomenon as "witch hunting"; highlights the defining trends in the spread of witch hunts in Western Europe during the Middle Ages; the reaction of medieval society to the persecution of witchcraft is revealed.

The purpose of the article is to explore the essence of the phenomenon of "witch hunting", and the task is to outline the main manifestations of the struggle against religious dissent in medieval Europe.

The research methodology consists of both general scientific and special historical methods. Thus, methods of analysis and synthesis, classification, generalization and systematization, critique of sources, problem and system approach, as well as historical, chronological, retrospective and other methods of scientific research were used.

It is widely believed that gender conflicts were hidden behind the persecution of witches. Persecuting witches, the church instilled and instilled in believers cruel treatment of women, engendered faith in mysticism, suspicion, cruelty and indifference to human suffering, betrayal, and encouraged denunciations. The witch hunt that continued in Western Europe led to the extermination of the innocent. This atrocity was a real disaster for the victims and their families who were injured or accused in the department.

The witch hunt is a historical phenomenon caused by a complex of reasons based on the secondary position of women, established in medieval Western European society, as well as the powerful authority of the church, whose influence extended to all spheres of social-political life, protracted wars. The development of the large-scale process of witch-hunting is connected with the activities of the church, which recognized witchcraft and openly fought against it, all supported by the numerous instructions of the popes and their sympathy for the most ardent "hunters" of witches. Witch hunting was not a unique phenomenon for one country. It was a whole phenomenon that periodically appeared and was characterized by a similar events in every century.

Key words: "witch hunt", persecution for witchcraft, Catholic Church, religious dissent.

Поняття «полювання на відьом» давно стало загальним і широко вживаним у лексиці сучасної людини. Це явище стало предметом численних історичних досліджень, літературних описів. Як правило, воно означає переслідування інакодумців. Утім, первинне його значення пов'язане з виявленням та масовим знищенням людей, звинувачених у чаклунстві та зв'язках із дияволом і стосується передусім такої великої соціально-демографічної групи як жіноцтво. Переслідування «відьом» і «чаклунів» відоме ще з Античних часів, утім особливого розмаху воно досягло в Західній Європі кінця XV – середини XVII ст. Власне тоді пошук відьом чи доказів чаклунства часто набував форми масовості.

Досить лаконічно виклад інформації про явище «полювання на відьом» подає В. Тарновський [17], який розкриває основні аспекти гонінь – причини початку полювання, роль

в цьому процесі інквізиції, хід процесів над відьмами. Аналітичний матеріал містять дослідження Н. Сперанського [16], Р. Роббінса [15]. Роботи І. Григулевича [6]; О. Христофорої [19] розкривають специфіку переслідування за звинуваченнями у чаклунстві. У науковому дослідженні Дж. Рассела [14] подано в загальних рисах відомості про кількісні показники судових процесів. Вони засновані на узагальненні цифр, що стосуються місць проведення найбільш масових переслідувань. Однак спільним для істориків усіх напрямів було те, що вони розглядали переслідування такого роду як прикру помилку людського духу як периферійне явище історичного розвитку.

Методологію дослідження складають як загальнонаукові, так і спеціальні історичні методи. Так, використовувались методи аналізу та синтезу, класифікації, узагальнення та систематизації, критики джерел, проблемний та системний підхід, а також історичний, хронологічний, ретроспективний та інші методи наукового дослідження.

Мета статті – дослідити сутність феномену «полювання на відьом», а завдання – окреслити основні прояви боротьби з релігійним інакомисленням у середньовічній Європі.

Наприкінці ХХ ст. нові соціально-антропологічні підходи до проблеми полювання на відьом акцент роблять на тому, що умови, які спровокували це явище були породжені кризою традиційного світогляду, кризою до того монолітної католицької церкви, впливом ідеологій та практики Реформації, а також загальною релігійною нетерпимістю того часу. Створювалось середовище, де підсвідомо населення змушене було шукати винуватців своїх матеріальних і психологічних негараздів. Потрібна була якась фігура, на яку можна було б звалити свої страхи і гріхи та переслідування якої повернуло б суспільству почуття здоров'я та внутрішнього благополуччя. Такою зручною в усіх відношеннях фігурою виявилась відьма [8, с. 225].

Разом з тим, у результаті гонінь на відьом створювалася атмосфера глибокого і загального страху; той, хто не звинувачував інших, ризикував бути звинуваченим сам; паніка поширювалася, захоплюючи нові жертви. Зокрема, А. Макфарлен відзначає напругу в стосунках між віковими групами: десь до двох третин «зачаклованих» відьмами в графстві Ессекс (Англія) були підлітки і діти [9, с. 372].

Така кардинальна реформація основ світорозуміння неминуче вибивала людину з морально-психологічної колії, оскільки в результаті їй залишалися незрозумілими в тому числі і багато моральних імперативів, якими вона керувалася раніше і які у звичній їй середньовічній системі були всі пов'язані з Богом.

До XV ст. між культурою мас та культурою еліти була велика прірва.

«Книжна» культура освічених верств стала здаватися представникам еліти пізньосередньовічного суспільства єдиною можливою і допустимою, тоді як культуру простого народу вони все більше починають сприймати як антикультуру. Якщо перша оцінювалася ними як цілком орієнтована на Бога, то друга, відповідно, повинна була бути, на їхню думку,

породженням диявола [8, с. 226]. У зв'язку з цим, розправа над «відьмами» могла бути використана для придушення народної культури. Для цього достатньо було її «демонізувати».

Зіткнення двох культур було використано в своїх інтересах практично всіма верствами суспільства. Католицька церква переживала занепад і намагалася використовувати «полювання на відьом» з метою зміцнення своїх позицій (свого роду «католицька реакція»). Абсолютна монархія прагнула повністю підпорядкувати життя народу своєму контролю, в тому числі і через уніфікацію його культури.

Поширеними є думки, що за переслідуваннями відьом ховалися гендерні конфлікти, оскільки, дійсно, більшість звинувачених і страчених – жінки. В середньому вони становили чотири п'ятих усіх жертв процесів, хоча в різних регіонах в різний час частка чоловіків могла сильно коливатися. Однак ця констатація сама по собі може служити лише вихідним пунктом для вивчення конкретних мотивів процесів.

Сучасні наукові дослідження акцентують увагу на з'ясуванні станової приналежності звинувачених. Зокрема, поширеною є думка, що ворожки, знахарки та повитухи склали лише невелику частину обвинувачених. Як влада, так і обвинувачі часто виокремлювали відмінність між досвідченими в магії і цілительками та злими чаклунками – відьмами. Наймасовішими відьомські процеси були у XV–XVII ст.

Аналіз звинувачувальних актів Англії засвідчує, що пік полювання на відьом припадає на час правління королеви Єлизавети. Нове піднесення переслідувань сталося під час Англійської революції. Співвідношення кількості повішених з кількістю висунутих звинувачень у п'яти графствах (Хартфорд, Кент, Сюррей, Ессекс і Суссекс) свідчить, що найнебезпечнішими для відьом були останні роки правління Єлизавети (41% страчених) і перші роки Англійської революції (зокрема, масові страти були в 1647 р.). Загальна кількість страчених відьом в Англії за період з 1542 р. до 1685 р. не перевищує 1000 осіб [1, с. 144].

Переслідування в Англії за чаклунство відрізнялося певною самотністю, оскільки Ла-Манш оберігав країну від практичного вияву, властивого решті Європи. Так, в Англії ніколи не було нелюдських тортур – жодного з тих інструментів, які використовували, наприклад, німецькі тюремники чи інквізитори. Крім того, в Англії ніколи не спалювали відьом заживо біля стовпа – хоча це широко практикувалось, зокрема у Шотландії.

В Англії ніколи не було таких масових страт, як наприклад, в німецьких Бамберзі, Вюрцбурзі, коли там за декілька тижнів заживо спалили декілька сотень людей. Наймасовіші страти в Англії – це повішення 19 відьом в Челмсфордї в 1645 р. та 9 ланкаширських відьом у 1612 р. [3, с. 301].

Аргументи «за» чи «проти» віри в чаклунство відкрито обговорювалося в Англії упродовж майже 150 років (з 1584 р.) не тільки теологами і суддями, але і широкою громадськістю. Більше ніде на континенті не було такого обміну судженнями. Англія все ж не

могла уникнути цього явища, яке охопило всю Європу, але Англія була позбавлена тих виявів переслідувань, що були притаманні для французьких та німецьких судових процесів [1, с. 145].

Багато в чому близьким до англійської ситуації було переслідування відьом у скандинавських країнах, де домінуючим було лютеранство. Найчисельніші судові процеси, пов'язані з відьомством, відбувалися в Данії, де їх нараховують близько 2000, а кількість смертних вироків досягала майже 50% упродовж XVI–XVII ст. [5, с. 44].

У Швеції гоніння на відьом були, як і в інших країнах Європи, результатом нового погляду священників і суддів на чаклунство як на злочин. Відповідно чаклунки творили зло не тільки щодо своїх співгромадян, але й проти самого Бога. У другій половині XVI ст. почалися процеси, де насамперед засуджувалася не зла магія і чаклунство, а зв'язок з дияволом, нічні дії на його святі в Блокуллі (місце, де, відповідно до народних переказів, відьми на Великдень спілкувалися з дияволом).

На цій ідеологічній і юридичній платформі, в основу якої лягло нове тлумачення народної магії, були проведені процеси в Даларні, Норланді і Стокгольмі в 1668–1685 рр. Більше 300 осіб, в основному жінки, були засуджені до смертної кари і страчені. Ще декілька сотень людей звинуватили і засудили до ганебного покарання різками і до публічного покаяння в церкві. А з кінця XVII ст. суди почали відхиляти судові справи, які стосувалися чаклунства, і вирок за такими справами остаточно припинилися на початку XVIII ст. [6, с. 125–126].

Фінляндія, яка була складовою частиною Шведського королівства, мала таку ж практику стосовно гоніння на відьом, як це було в Швеції. Фінське законодавство мало шведський зразок. У судах звинувачення висувалися відповідно до місцевих законів, королівського законодавства і «Закону Божого» зі Старого Заповіту. У цілому у Фінляндії лише 50-м з 60-ти звинувачених винесли смертні вирок (проте не всі вони були виконані). Зазвичай у Фінляндії не створювали спеціальних трибуналів для звинувачення відьом, які б відрізнялися за порядком судочинства від тих, що використовувалися щодо інших видів злочинів.

Суди організовувалися належним чином, і тортури заборонялися, хоча іноді віддавалося розпорядження про завдання каліцтва у якості покарань. У Фінляндії не було систематично організованих переслідувань, а звинувачення в чаклунстві частіше всього виникали через якісь передбачувані дії, а не тільки на основі компрометуючих чуток [4, с. 259].

Шотландія була єдиною країною Європи, де серйозне полювання на відьом було розпочате самим монархом (Яків VI «Демонологія» 1597 р.). Оскільки відьомство було єдиним злочином (окрім зради), що вимагало звернення до шотландського апеляційного суду, страчено було менше половини відьом, які постали перед ним (інші відьми поставали перед місцевими судами відповідно до спеціальних ліцензій, виданих Вищим судом Юстиціарію). Упродовж 1560–1700 рр. у Шотландії було страчено близько 1350 відьом (у результаті 2300 процесів) [10, с. 79].

Ця статистика нагадує показники Данського королівства. Адже не випадково відьомські процеси в Шотландії активізувалися після того, як Яків одружився з датською принцесою. До

полювання на відьом вдалися одночасно в Единбурзі і Копенгагені. Ці процеси повинні були пояснити нещастя, які трапилися з конвоєм, якому було доручено доставити наречену короля до Шотландії. Разом з тим, за оцінкою дослідників, полювання на відьом у Шотландії було набагато жорсткішим, ніж в інших кальвіністських країнах Європи [5, с. 75].

Нідерланди з-поміж інших протестантських країн вирізняються тим, що тут, припинили жорстоке полювання на відьом більше ніж за століття до того, як це зробили інші. Остання страта відьми в Нідерландах сталася в Утрехті в 1591 р., а останній відьомський процес мав місце в провінції Голландія в 1610 р. і завершився виправдальним вироком. Кальвіністська церква в Нідерландах мала можливість впливати на благочестивих і ортодоксальних представників дому Оранських і після 1610 р. не пробувала відновити відьомські процеси. Нідерланди посідають особливе місце у європейському спектрі відьомських процесів: ніде вони не закінчилися так швидко і так спокійно [7, с. 170].

Стосовно Нідерландів можна зауважити, що ця країна була найбільш толерантною до інших вірувань чи поглядів, окрім католицької віри і церкви. Загалом цінності віротерпимості тут виразно домінували у період раннього Нового часу.

Дещо іншою була ситуація в протестантських кантонах Швейцарії. Наприклад, у кантоні Во, який нараховував близько 160 приходів, від початку Реформації і до 1680 р. відбулось більше 2000 судових процесів на відьмами, а місцеві приклади вказують на те, що кількість смертних вироків складала 90%, тобто значно більше, ніж в інших районах франкомовної Швейцарії. А в Женеві ці показники були меншими. За винятком деяких проявів специфічних видів паніки (в 1530 р., а також в 1545, 1568-1569, 1571 і 1615 рр.), коли угруповання людей звинувачували в поширенні чуми за допомогою магичної олії, Женевська республіка стратила тільки 68 відьом за 318 процесів. Цей показник кількості смертних вироків (21%) є нижчим, ніж навіть в англійському Ессексі.

Після 1626 р. в Женеві стратили тільки одну відьму, яка засуджена була після того, як з кантону Во були доставлені лікарі, щоб переконатися в наявності в неї відмітки диявола, бо їхні женевські колеги відмовилися однозначно це визначити [5, с. 67–68]. Це свідчить про те, що місто Женева і кантон Во по-різному розуміли боротьбу з дияволом чи менш злісними забобонами.

Німеччину називають класичною країною полювання на відьом. Якщо в Англії стратили не більше 1000 відьом, то в Німеччині їх загинуло не менше 10000. Англійське законодавство забороняло використовувати тортури, а в Німеччині вони були дозволені. Разом з тим, у багатьох незалежних державах, з яких складалася Німеччина, поняття «чаклунство» істотно відрізнялося. Лютерани були більше за католиків «звихнуті на дияволі». У Великому катехизисі Лютера диявол згаданий 77 разів, а Христос – 63. Крім того, у виявленні ворогів Господніх лютерани були не менш принциповими, ніж католики. Так, в протестантській Саксонії, в Кведлінбурзі з населенням в 12 000 мешканців за один день 1589 р. було спалено 133 відьми – це одне з найбільших зафіксованих спалень. Цікаво, що катом було тоді звільнено від страти 4 красивих дівчини, бо, як він пояснював, диявол покинув їх [1, с. 142].

Переслідування відьом досягли свого апогею під час Тридцятилітньої війни (1618–1648 рр.). Безжальність всіх воюючих сторін та їхній релігійний фанатизм стимулювали бажання ще більше знищувати відьом, хоча в деяких районах військові дії і призупиняли полювання на відьом. Після війни істерія полювання відновлювалася.

Проте полювання на відьом у протестантській Німеччині не було скрізьоднаковим, а було скоріше нетиповим. Наприклад, в більшості лютеранських князівств північної Німеччини (крім герцогства Мекленбург), відбулось менше число відьомських процесів, ніж у центральній чи південній Німеччині.

У Бремені, наприклад, тільки 10 з 62 людей, які постали перед судом за звинуваченням у відьомстві упродовж 1503–1711 рр., були піддані тортурам. Було описано тільки два шабаші, в яких ніколи не брало участі більше 6 осіб; і ніхто не був страченим за відьомство після 1603 р. Саме тоді у південному лютеранському герцогстві Вюртемберг мало місце більше 400 таких судових процесів і жоден з них не викликав якоїсь паніки [5, с. 46–47].

В Аугсбурзькому єпископстві з 1 серпня 1590 р. до 13 травня 1592 р. спалили 68 відьом «за зв'язок з дияволом». В Ельвангені у 1612 р. спалили 167 відьом, у Вастершеттені впродовж трьох років – 300; в Ейхштетті з 1603 до 1627 р. спалено 122 особи. З благословення єпископа Бамберзького Фрідріха Форнера спалили 600 осіб, серед них діти 7, 8, 9 і 10 років. Єпископ Юліус, правитель Вюрцбурга, спалив за 1616 р. 99 відьом [10, с. 202–203].

Страти, що здійснюються разом над цілими масами, починаються в Німеччині близько 1580 року і тривають майже ціле століття. У Падеборні, Бранденбурзі, Лейпцигу і його околицях відбувалося теж безліч страт. У графстві Верденфельд (Баварія) 1582 р. один процес привів на багаття 48 відьом. В Браупшвейгу за 1590–1600 рр. спалили стільки відьом (щодня 10–12 осіб), що ганебні стовпи стояли «густим лісом» перед воротами. У маленькому графстві Геннеберг лише в 1612 р. спалено 22 відьми, в 1597–1676 рр. – 197. В Лїпдгеймі (540 мешканців) з 1661 до 1664 рр. спалено 30 осіб [15, с. 120].

Фульдський суддя відьом Бальтазар Фосс хвалився, що він особисто спалив 700 осіб обох статей і сподівається довести число своїх жертв до 1000. У графстві Нейссе (належав єпископству Бреславльському) з 1640 до 1651 р. спалено близько 1000 відьом; серед жертв трапляються діти від 1 до 6 років. У той же час в єпископаті Ольмютце піддано смерті кілька сотень відьом. В Оснабрюці спалили в 1640 р. 80 відьом [13, с. 38].

Німецький історик І. Шерр у своїй роботі «Історія інквізиції Німеччини» писав: «До всіх цих страт, відомих нам за документами, ми повинні додати ще, кожне містечко, кожне прелацтво, кожен дворянський маєток у Німеччині, де запалювали вогнища, на яких гинули тисячі людей, звинувачуваних у чаклунстві. Ми не перебільшимо, якщо визначимо число жертв у 100 000 осіб» [2, с. 3].

Підводячи підсумок інквізиційних справ про відьом, дослідник інквізиції Генрі Чарлз Лі писав: «Як не огидні подробиці переслідування, піднятого проти чаклунства до XV ст., вони були лише прологом до сліпих і шалених убивств, що наклали ганебну пляму на наступне століття і на половину XVII ст. Здавалося, що божевілля охопило християнський світ і що сатана міг радіти поклонінню, яке віддавалося його могутності, бачачи, як без кінця піднімався дим від спалених жертв, що свідчив про його торжество над Всемогутнім. Протестанти і католики сперечалися у смертоносній люті [11, с. 345]».

Окремі дослідники визначаючи кількість жертв переслідувань, зазначають, що «було забрано життя після страшних тілесних і душевних мук у дев'яти мільйонів людей – чоловіків і жінок, маленьких дітей і слабких старців, частіше за все бабусь, серед них була невелика кількість справжніх злочинців, наприклад, істеричних або з статевими відхиленнями від норми, як ті спалені за відьомство черниці, що самі в більшості зізналися у статевому зв'язку з дияволом [1, с. 144].»

Приблизно такими ж даними оперує дослідник О. Леманн: «Коли «Молот відьом» достатньо зорієнтував народ, як потрібно дивитися на чари, а організовані процеси навіювали необхідний страх, то звинувачення ставали все чисельнішими. Неможливо визначити, скільки взагалі людей було страчено упродовж декількох століть за підозрою у відьомстві. Припускають, що кількість жертв сягає декількох мільйонів» [6, с. 120].

Загальна кількість жертв істотно перевершувала показник страчених, з огляду на те, що велика кількість осіб була вигнана на чужину, були й ті, хто відбувся більш легким покаранням або застереженням. Важко доводилося й родинам засуджених. Судді віднімали в них матерів або годувальників, конфісковували майно; на членів родин падала підозра в чаклунстві. Однак справжні масштаби заподіяних нещасть – були в рази більшими.

Жертвами таких релігійних переслідувань, організованих і стихійних, стали мільйони людей. «Жодна війна, жодна епідемія не вартувала людству стількох жертв, як ця безглузда з усіх безглуздостей людського духу» [7, с. 105].

Отже, полювання на відьом – це явище історії, породжене комплексом причин, в основі яких було другорядне становище жінки, усталене у середньовічному західноєвропейському соціумі, а також потужний авторитет церкви, вплив якої поширивсь на всі сфери суспільно-політичного життя; затяжні війни. Розвиток широкомасштабного процесу полювання на відьом пов'язаний з діяльністю церкви, що визнала чаклунство, і відкрито боролася з ним, все це підкріплювали численні вказівки пап і їх прихильне ставлення до найбільш затятих «мисливців» на відьом.

Поширеними є думки, що за переслідуваннями відьом ховалися гендерні конфлікти. Переслідуючи відьом, церква насаджувала і укорінювала серед віруючих жорстоке ставлення до жінки, породжувала віру у містику, підозрілість, жорсткість і байдужість до людських страждань, зрадництво, заохочувала доноси. Полювання за відьмами, що продовжувалося у

країнах Західної Європи призвело до знищення невинних. Ця жорстокість стала справжньою катастрофою для жертв та їх родин, які постраждали або були звинувачені у відьомстві. Полювання на відьом не було унікальним явищем для однієї країни. Це був цілий феномен, що періодично з'являвся та щоразу характеризувався схожим сценарієм.

Джерела та література

1. Арнаутова Ю. Колдовство и колдовские болезни в средние века. Вопросы истории. 1994. № 11. С. 131–145.
2. Балуха В. Процеси над відьмами: традиції та регіональна специфіка. Релігія та Соціум. Чернівці, 2013. № 1 (9). [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Chasopys/Vup1\(9\)/6](http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Chasopys/Vup1(9)/6).
3. Герд Шверхофф От повседневных подозрений к массовым гонениям. Новейшие германские исследования по истории ведовства в начале Нового времени. Москва, 1996. 322 с.
4. Гиффорд Дж. Диалог о ведьмах и колдовстве эпохи Возрождения. Москва, 1995. 429 с.
5. Горелов Н. Бич и молот. Охота на ведьм в XVI–XVIII веках. Москва, 1999. 367 с.
6. Григулевич И. История инквизиции. Москва, 2002. 448 с.
7. Гуревич А. Средневековый мир: культура безмолвствующего большинства. Москва, 1990. 396 с.
8. Игина Ю. Ведовство и ведьмы в Англии: Антропология зла. СПб., 2009. 332 с.
9. История женщин на Западе: в 5 тт. Т. 3: Парадоксы эпохи Возрождения и Просвещения / под общ. ред. Ж. Дюби и М. Перро. СПб., 2008. 560 с.
10. Канторович Я. Средневековые ведовские процессы. М., 1990. 304 с.
11. Ли Г.-Ч. История Инквизиции в Средние века / перевод с франц. А. Башкирова. СПб. 559 с.
12. Монте Р. Преследование ведьм и инакомыслящих в Западной Европе. Москва, 2003. 156 с.
13. Моціяка П. Відьомські процеси і протестантські церкви Західної Європи XVI–XVIII ст. Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2017. Вип. 88. С. 34–46. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lib.ndu.edu.ua:8080/>
14. Рассел Дж. Б. Ведовские процессы в Западной Европе. Москва, 2003. 348 с.
15. Роббинс Р. История инквизиции. Москва, 1994. 489 с.
16. Сперанский Н. Ведьмы и ведовство: Из истории борьбы церкви с еретическими движениями XV–XVIII вв. Москва, 2012. 208 с.
17. Гарновский В. Ведьмы / Пер. с нем. А. Волкова. Москва, 1994. 48 с.
18. Тухолка С. Процессы о колдовстве в Западной Европе в XV–XVII веках. М, 2016. 51с.
19. Христофорова О. Молот ведьм. Вокруг света. 2004. №10. С. 106–118.

20. Шевелева М. Інквізиторська істерія або полювання на відьом. Український інтерес. 2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uain.press/blogs/inkvizytorska-isteriya-abo-polyuvannya-na-vidom-1124010>.
21. Пренгер Я. Инститорис Г. Молот ведьм / пер. с латин. Н. Цветкова. Москва, 1990. 352 с.

References

1. Arnautova Yu. Koldovstvo y koldovskye bolezny v srednye veka. Voprosy ystoryu. 1994. № 11. S. 131–145.
2. Balukha V. Protsesy nad vidmamy: tradytsii ta rehionalna spetsyfika. Relihiia ta Sotsium. Chernivtsi, 2013. № 1 (9). [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: [http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Chasopys/Vup1\(9\)/6](http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Chasopys/Vup1(9)/6).
3. Herd Shverkhoff Ot povsednevnykh podozrenyi k massovym honenyiam. Noveishye hermanskyye yssledovaniya po ystoryu vedovstva v nachale Novoho vremeny. Moskva, 1996. 322 s.
4. Hyfford Dzh. Dyaloh o vedmakh y koldovstve epokhy Vozrozhdeniya. Moskva, 1995. 429 s.
5. Horelov N. Bych y molot. Okhota na vedm v XVI–XVIII vekakh. Moskva, 1999. 367 s.
6. Hryhulevych Y. Ystoryia ynkvyzytsyy. Moskva, 2002. 448 s.
7. Hurevych A. Srednevekovyyi myr: kultura bezmolvtvuiushcheho bolshynstva. Moskva, 1990. 396 s.
8. Yhyna Yu. Vedovstvo y vedmy v Anhlyu: Antropolohiya zla. SPb., 2009. 332 s.
9. Ystoryia zhenshchyn na Zapade: v 5 tt. T. 3: Paradoksy epokhy Vozrozhdeniya y Prosveshcheniya / pod obshch. red. Zh. Diuby y M. Perro. SPb., 2008. 560 s.
10. Kantorovych Ya. Srednevekovyye vedovskyye protsessy. M., 1990. 304 s.
11. Ly H.-Ch. Ystoryia Ynkvyzytsyy v Srednye veka / perevod s frants. A. Bashkyrova. SPb. 559 s.
12. Monte R. Presledovanye vedm y ynakomyслиashchykh v Zapadnoi Evrope. Moskva, 2003. 156 s.
13. Motsiiaika P. Vidomski protsesy i protestantski tserkvy Zakhidnoi Yevropy XVI–XVIII st. Vydavnytstvo NDU im. M. Hoholia, 2017. Vyp. 88. S. 34–46. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://lib.ndu.edu.ua:8080/>
14. Rassel Dzh. B. Vedovskyye protsessy v Zapadnoi Evrope. Moskva, 2003. 348 s.
15. Robbys R. Ystoryia ynkvyzytsyy. Moskva, 1994. 489 s.
16. Speranskyi N. Vedmy y vedovstvo: Yz ystoryu borby tserkvy s eretycheskymy dvyzheniyamy XV–XVIII vv. Moskva, 2012. 208 s.
17. Tarnovskyi V. Vedmy / Per. s nem. A. Volkova. Moskva, 1994. 48 s.
18. Tukholka S. Protsessy o koldovstve v Zapadnoi Evrope v XV–XVII vekakh. M, 2016. 51s.
19. Khrystoforova O. Molot vedm. Vokruh sveta. 2004. № 10. S. 106–118.

20. Shevielieva M. Inkvizytorska isteriia abo poliuvannia na vidom. Ukrainskyi interes. 2019. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://uain.press/blogs/inkvizytorska-isteriya-abo-polyuvannya-na-vidom-1124010>.
21. Shprenher Ya. Ynstytorys H. Molot vedm / per. s latyn. N. Tsvetkova. Moskva, 1990. 352 s.

УДК: 272

НАУКОВА ПРАКТИКА МІСІОНЕРІВ ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ В АЗІЇ XVI–XVIII СТОЛІТТЯХ

Мар'яна Кобзар

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33027, Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: marianochka18k@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1856-7051>

Оксана Ворон

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33027, Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: voron.oksana777@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5418-5296>

У статті досліджується наукова практика членів Товариства Ісуса під час місій у країнах Азії в XVI–XVIII ст. Проаналізовано діяльність місіонерів у зазначений період. Визначено їх особливості на різних територіях Далекого Сходу. Окресленого головні вектори наукових праць єзуїтів. Відображено вплив Заходу на розвиток знань у Китаї та інших країнах. Представлено комплексний аналіз наукової діяльності місіонерів ордену єзуїтів в Азії XVI–XVIII ст.

Ключові слова: Товариство Ісуса, єзуїти, наукова практика, місіонери.

M. Kobzar, O. Voron. SCIENTIFIC PRACTICE OF MISSIONERS OF THE ORDER OF THE JESUITS IN ASIA XVI–XVIII CENTURIES

The article examines the scientific of members of the Society of Jesus during missions in Asia in the XVI–XVIII centuries. The activity of missionaries in the specified period is analyzed. Their features in different territories of the Far East are determined. The main vectors of the scientific works of the Jesuits are outlined. The influence of the West on the development of knowledge in China and other countries is

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Микола Федоришин

ПІВДЕННО-СХІДНИЙ КОРДОН ПЕРЕСОПНИЦЬКОГО КНЯЗІВСТВА У
СЕРЕДИНІ XII СТОЛІТТЯ 3

Грина Максимчук

ЯРОСЛАВ МУДРИЙ ЯК РОЗРОБНИК НОВИХ ПРОГРЕСИВНИХ КОНЦЕПЦІЙ
РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА 11

Андрій Комар-Маліновський

ТРАДИЦІЇ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ
ЗАКЛАДЕНІ ПЕТРОМ МОГИЛОЮ 15

Станіслав Мамчур, Валентина Доброчинська

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРИМСЬКОГО ХАНСТВА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ
XVII – XVIII СТОЛІТТЯХ 23

Христина Головата, Валентина Доброчинська

ТРАГІЗМ НАУКОВОЇ ДОЛІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО (1871–1942 РР.) 31

Марта Боярчук

ЛЮДИНА В СВИТОГЛЯДІ Й ІДЕОЛОГІЇ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА
(ІВАНА ОГІЄНКА) 39

Софія Муштук

ЗМІНА СТАТУСУ І ВНУТРІШНІЙ УСТРІЙ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ 47

Вікторія Ішук

ТЕАТРАЛЬНЕ ЖИТТЯ ВОЛИНСЬКОГО ВОСВОДСТВА
МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ 52

Руслан Сіромський

«ОБЕРЕГТИ ВІД НЕБАЖАНИХ КОНТАКТІВ»:
ПОВОЄННІ ПОЇЗДКИ ПЕТРА КРАВЧУКА В ЗАХІДНІ ОБЛАСТІ УРСР 65

Богдан Олешко, Віталій Півоварчук

РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМ
50-Х – 60-Х РР. 73

Дмитро Малезик

СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РСРВ
1960-ТІ – НА ПОЧАТКУ 1980-Х РР. 79

Максим Залужний

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ БОЛОХІВСЬКОГО ГОРОДИЩА НА ТЕРИТОРІЇ
ЗАМКУ У СТАРОКОСТЯНТИНОВІ 87

РОЗДІЛ II. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Наталія Плюта, Аліна Корольова

МОНУМЕНТАЛЬНІ КОРАБЕЛЬНІ ПОХОВАННЯ РАНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ
НА ПРИКЛАДІ АРХЕОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ НОРВЕГІЇ 91

Аліна Хведас, Олена Ворон

СХИЗМА 1054 РОКУ У КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ
ВІДНОСИН СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ 99

Тетяна Печоха, Олена Ворон

ФЕНОМЕН «ПОЛЮВАННЯ НА ВІДЬОМ» ТА ЙОГО ВИЯВИ У
СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЄВРОПІ 108

Мар'яна Кобзар, Оксана Ворон

НАУКОВА ПРАКТИКА МІСІОНЕРІВ ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ В АЗІЇ XVI–XVIII СТОЛІТТЯХ . 118

Валентин Константинов

МОЛДАВСКОЕ КНЯЖЕСТВО В НАЧАЛЕ 20-ГОДОВ XVII ВЕКА И ПОСОЛЬСТВО В
ИСТАМБУЛ КШИШТОФА ЗБАРАСКОГО 127

Вячеслав Ціватий

ДИПЛОМАТІЯ, ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА І КУЛЬТУРА КОМУНІКАЦІЇ ВРАНЬОМОДЕРНІЙ
ЄВРОПІ: СПЕЦИФІКА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ПРОФЕСІЙНІ ПРАКТИКИ ТА
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ ІТАЛІЇ 137

Світлана Свінцицька, Олена Ворон

РАСОВА СЕГРЕГАЦІЯ В СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ 149

Андрій Богданович

БОРОТЬБА САМОДЕРЖАВ'Я З ТОЛЬСТВОМ У БІЛОРУСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ У
XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ 161

Боголейша Светлана

ВЛИЯНИЕ ИДЕОЛОГИИ КРАЯ НА РАЗВИТИЕ БЕЛОРУССКОГО И ЛИТОВСКОГО
НАЦИОНАЛЬНЫХ ДВИЖЕНИЙ В НАЧАЛЕ XX ВЕКА 169

Александр Кукса

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ТЕХНІЧЕСКИХ ЗНАНИЙ В СТЕНАХ
НАРОДНЫХ УНИВЕРСИТЕТОВ 178

Руслан Постоловський

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СРСР У 1953–1964 РОКАХ 185

Степан Синяк

БУДАПЕШТСЬКИЙ МЕМОРАНДУМ І РОСІЙСЬКА ІНТЕРВЕНЦІЯ В УКРАЇНІ 196

Марина Климко

ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ 203

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРИОГРАФІЇ

Петрик Дмитро

ПРАЦІ РАДЯНОЛОГІВ ЯК ЦІННЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ СРСР 209

Роман Михальчук

ГОЛОКОСТ В РІВНОМУ В СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ
ІСТОРИОГРАФІЇ: ДОСЛІДЖЕННЯ ДЖЕФФРІ БЕРДЗА 217

Оксана Лепеш

МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ ИСТОРИИ С ДРУГИМИ НАУКАМИ КАК
ОСНОВА СОВРЕМЕННЫХ ИСТОРИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ 224

Ольга Северова, Микола Жук

ЕТАПИ ПОШУКУ ГЕНЕАЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ 232

Катерина Попова

ЦІНІСНІ ПОСИЛИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ
У «СИСТЕМІ КООРДИНАТ» ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ УКРАЇНИ 239

Ліннік Юрій

ПРОБЛЕМА ЕВДЕМОНІЗМУ У ФІЛОСОФІЇ 246

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

ВИПУСК 33

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 0 1.12.2021 р. Папір офсетний.

Гарнітура «Times New Roman».

Наклад 300. Зам. № 247/1. Ум. друк. арк. 17,06.

Віддруковано засобами різнографічного друку

ПП Самборський І.О.

вул. Княгині Ольги, 8, м. Рівне, 33028

ISSN 2519-1942

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Випуск 33. Рівне, 2021. 256 с.

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2021